

VANHEMMUUSLAIN JA OIKEUSGENEETTISESTÄ VANHEMMUUSTUTKIMUKSESTA ANNETUN LAIN MUUTOKSIIN LIITTYVÄT ASETUKSET**Pääasiallinen sisältö**

Esityksellä toteutetaan vanhemmuuslain (772/2022) sekä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain (378/2005) muuttamisesta johtuvat asetuksentasoiseen sääntelyyn kohdistuvat välttämättömät muutostarpeet. Ehdotetut asetukset täydentävät mainittujen lakien säännöksiä.

1 Asian tausta ja asetuksenantovaltuudet

Vanhemmuuslakia ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettua lakia koskevat muutokset (1231/2023 ja 1232/2023) tulevat voimaan 1.1.2025. Lakimuutokset mahdollistavat synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai asiakirjanäytön luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain isyyden selvittämistä koskevat säännökset laajentuvat koskemaan myös synnyttäneen äidin selvittämistä. Lisäksi oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettu laki muuttuu siten, että tuomioistuin voi määrätä oikeusgeneettisen tutkimuksen tehtäväksi viimesijaisesti myös haudatusta vainajasta.

Vanhemmuuslain 69 §:n 1 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista.

Oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 24 § 1 momentti sisältää säännökset asioista, joista voidaan säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Valtioneuvoston asetuksella voidaan lainkohdan mukaan säätää tarkemmin muun muassa näytteen ottamisesta, käsittelystä ja lähettämisestä sekä haudan avaamisesta näytteenottoa varten.

2 Asian valmistelu

Asetusehdotukset on valmisteltu oikeusministeriössä yhteistyössä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Digi- ja väestötietoviraston kanssa. Asetusehdotukset ovat olleet lausuntokierroksella 2.2.-15.3.2024 osoitteessa lausuntopalvelu.fi.

Asetusehdotukset on tarkastettu oikeusministeriön laintarkastuksessa.

3 Nykytila ja keskeiset ehdotukset

Valtioneuvoston asetus oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista (1. asetusehdotus)

1. asetusehdotuksessa säädetään oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavien korvausten määrästä ja maksamisesta. Ehdotettu asetus kumoo oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen (805/2022).

Valtioneuvoston asetus lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa (2. asetusehdotus)

2. asetusehdotus koskee Digi- ja väestötietoviraston ja Ahvenanmaan valtionviraston ilmoitusvelvollisuutta lapsen synnyttyä, ja siinä yksilöidään ne asiakirjat, joita voidaan pitää henkilöllisyystodistuksena tai muuna tähän verrattavana luotettavana asiakirjanäyttönä henkilöllisyydestä vanhemmuusasioissa. Uutta olisi säännös siitä, mitä asiakirjoja voidaan pitää oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 13 a §:ssä tarkoitettuna henkilöllisyystodistuksena tai muuna tähän verrattavana luotettavana tapana todistaa henkilöllisyys. Uudistuksen tarkoituksena on yhdenmukaistaa henkilöllisyyden todistamista koskevat käytännöt vanhemmuusasioissa. Koska asetuksen valtuussäännös muuttuu, on asetus tarpeen antaa uutena asetuksena.

4 Pääasialliset vaikutukset

Asetusmuutokset ovat teknisluonteisia. Niillä ei ole taloudellisia vaikutuksia. Valtaosa ehdotetuista säännöksistä vastaa voimassaolevaa oikeustilaa.

5 Lausuntopalaute

Valtioneuvoston asetus oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista (1. asetusehdotus)

Lausuntoa pyydettiin 16 viranomaiselta ja muulta yhteisöltä. Lausunnot saatiin seitsemältä pyydetyltä lausunnonantajalta (Lastenvalvojat ry, Suomen ortodoksinen kirkko, Pirkanmaan hyvinvointialue, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Digi- ja väestötietovirasto, Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala, ja Ålands landskapregering). Lisäksi viisi tahoa ilmoitti, ettei heillä ole lausuttavaa asiassa. Lausunnoissa asetusluonnosta pidettiin kannatettavana. Ehdotuksen katsotaan yhdenmukaistavan henkilöllisyyden todistamista koskevat käytännöt vanhemmuusasioissa. Useat lausunnonantajat yhtyivät asetusluonnoksessa ehdotettuun näkemykseen, jonka mukaan ajokortin tulee säilyä hyväksyttävänä asiakirjana henkilöllisyyden toteamiseksi.

Valtioneuvoston asetus lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa (2. asetusehdotus)

Lausuntoa pyydettiin 16 viranomaiselta ja muulta yhteisöltä. Lausunnot saatiin neljältä pyydetyltä lausunnonantajalta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Varsinais-Suomen käräjäoikeus, Ortodoksinen kirkko ja Ålands landskapregering). Lisäksi kahdeksan tahoa ilmoitti, ettei heillä ole lausuttavaa asiassa. Lausunnoissa asetusluonnosta

pidettiin kannatettavana. Asetusluonnoksen arvioitiin tukevan tulevien lakimuutosten tavoitteita ja helpottavat niiden käytännön soveltamista.

6 Säännökohtaiset perustelut

Valtioneuvoston asetus oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista (1. asetusehdotus)

1 §. Korvaukset. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi erilaisista toimenpiteistä, tutkimuksista tai lausunnoista maksettavista korvauksista ja niiden enimmäismääristä.

Pykälän 1 momentin 1-3 kohdassa luetellut korvaukset vastaavat sisällöltään voimassa olevaa sääntelyä. Myös ehdotetut korvausmäärät on säilytetty ennallaan. Saman momentin 4-6 kohdassa luetellut haudatun vainajan tutkimista koskevat korvaukset olisivat uusia. Ehdotetussa uudessa 4 kohdassa säädetään DNA:n eristämisestä luukudoksesta maksettavasta korvauksesta, joka olisi enintään 240 euroa. Ehdotettu korvausmäärä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimenpiteelle asettamaa tämän hetkistä hintaa. Ehdotetun 5 kohdan mukaan luunäytteen ottamisesta haudatusta vainajasta todistuksineen korvattaisiin enintään 300 euroa per hauta. Korvausmäärässä on otettu huomioon kuntasektorilla työskentelevän lääkärin säännöllisen työajan mediaanipalkka, joka oli vuonna 2021 noin 296 euroa päivässä (Lääkäriliitto 2022, <https://www.laakariliitto.fi/laakariliitto/tutkimus/palkka-ja-ansiot/>). Luunäytteen ottamiseen todistuksineen ei ole arvioitu kuluva kokonaista työpäivää. Ehdotetun 6 kohdan mukaan haudan avaamisesta edellä mainittua näytteenottoa varten ja haudan ennallistamisesta korvataan enintään 700 euroa. Ehdotetun korvausmäärän perustana on käytetty evankelis-luterilaisten seurakuntien ulkopaikkakuntalaiselta yhteishintana perittävää arkkuhautausmaksua, joka on keskimäärin 538 euroa. Koska kyse ei ole seurakuntien tavanomaisesta palvelutehtävästä, yksittäisen haudan olosuhteet saattavat vaihdella muun muassa vuodenaikojen mukaan ja haudan avaaminen näytteenottoa varten edellyttää tavanomaista enemmän suunnittelutyötä, on perusteltua, että haudan avaamista koskeva enimmäismaksu on jonkin verran keskimääräistä vertailuhintaa korkeampi.

On huomattava, että kokonaiskustannuksiin on haudattua vainajaa tutkittaessa laskettava edellisten 4-6 kohdassa tarkoitettujen korvausten lisäksi myös 3 kohdassa tarkoitettu oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus, joka laskutetaan per tutkittava.

Ehdotetussa 2 momentissa säädetään siitä, että tarvittavat näytteenottovälineet ja näytteiden lähetyskulut sisältyvät oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavaan korvaukseen. Ehdotettu säännös vastaa voimassa olevaa sääntelyä.

Ehdotetun 3 momentin mukaan edellä 5 kohdassa tarkoitettujen korvausten lisäksi maksetaan matkakulut valtion matkustussäännön mukaan. Tämä on tarpeen, koska haudatusta vainajasta ei voida ottaa näytettä terveydenhuollon toimintayksikössä, vaan näytteen ottajan on matkustettava näytteen ottamiseksi hautausmaalle. Matkakuluja maksettaisiin vain todellisten ja asian hoitamiseksi tarpeellisten kustannusten mukaisesti.

2 §. Näytteenotto- ja tutkimuskorvausten maksaminen. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi siitä, mikä taho vastaa näytteenotto- ja tutkimuskorvausten maksamisesta. Ehdotetun 1 momentin mukaan edellä 1 §:n 1 momentin 1-4 kohdassa tarkoitetut korvaukset maksaa oikeusministeriö. Ehdotuksen mukaan oikeusministeriö maksaa korvaukset sille toimitetun laskun perusteella. Laskuun on merkittävä oikeusministeriön määräämät tiedot. Ehdotettu momentti vastaa sisällöltään voimassaolevaa sääntelyä ja käytäntöä. Oikeusministeriö on maksanut korvaukset tutkimuksen tekijän eli Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimittaman laskun perusteella, eikä tähän käytäntöön ehdoteta muutosta.

Ehdotetun 2 momentin mukaan edellä 1 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitetut korvaukset maksaa tuomioistuimille sille toimitetun laskun perusteella. Laskuun on merkittävä tuomioistuinviraston määräämät tiedot. Ehdotettu 2 momentti on uusi. On perusteltua, että luunäytteen ottamisesta haudatusta vainajasta ja haudan avaamisesta ja ennallistamisesta aiheutuvat kustannukset keskitetään todistelukorvauksina sen tuomioistuimen maksettavaksi, joka on antanut määräykset haudan avaamiseksi ja luunäytteen ottamiseksi.

3 §. Voimaantulo. Pykälässä on voimaantulosäännös. Asetus ehdotetaan tulevaksi voimaan samanaikaisesti oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain muutosten kanssa.

Valtioneuvoston asetus lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa (2. asetusehdotus)

1 §. Ilmoitus lapsen syntymästä. Pykälässä säädetään väestötietojärjestelmän rekisterinpitäjän velvollisuudesta ilmoittaa sellaisen avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen syntymästä, jonka vanhemmuutta ei ole tunnustettu vanhemmuuslain 19 §:ssä tarkoitetulla tavalla ennen lapsen syntymää. Ehdotettu pykälä vastaa voimassaolevaa sääntelyä.

Ilmoitus lapsen syntymästä tulee tehdä viipymättä vanhemmuuslain 8 §:ssä tarkoitetulle lastenvalvojalle. Ilmoitus tulee mainitun pykälän mukaan antaa lähtökohtaisesti lastenvalvojalle sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsen synnyttäneellä äidillä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Jos synnyttänyt äiti on kuollut tai hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, rekisterinpitäjän on ilmoitettava syntymästä sen hyvinvointialueen lastenvalvojalle, jonka alueella lapsella on kotikunta, tai jos lapsella ei ole kotikuntaa Suomessa, sen hyvinvointialueen lastenvalvojalle, jonka alueella lapsi oleskelee. Ilmoituksen myötä lastenvalvoja käynnistää vanhemmuuslain 6 §:ssä tarkoitetun vanhemmuuden selvittämisen.

2 §. Henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävät asiakirjat. Pykälässä säädetään niistä asiakirjoista, joita voidaan pitää vanhemmuuslain 24 §:ssä ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 13 a §:ssä tarkoitettuna henkilöllisyydestä todistuksena tai muuna tähän verrattavana luotettavana asiakirjanäyttönä eli vanhemmuuslain 69 §:n ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 24 §:n valtuussäännöksissä tarkoitettuina henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävänä asiakirjoina. Ehdotettu pykälä vastaa voimassaolevaa sääntelyä

vanhemmuuslain osalta, ja vanhemmuuslain 24 §:ään sovellettavaa säännöstä ehdotetaan sovellettavan jatkossa myös oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 13 a §:n yhteydessä.

Vanhemmuuslain 19 §:n 4 momentin kohdan mukaan terveydenhoitajan, kättilön tai lastenvalvojan on kieltäydyttävä ottamasta tunnustamista vastaan, jos tunnustajan tai synnyttävän äidin henkilöllisyyttä ei ole luotettavasti selvitetty.

Vanhemmuuslain 24 §:n mukaan lain 9 §:ssä tarkoitetun neuvottelun toimittajan ja 19 §:ssä tai 21 §:ssä tarkoitetun tunnustamislauseman, 22 §:ssä tarkoitetun hyväksymisen sekä 23 §:ssä tarkoitetun suullisen kuulemisen vastaanottajan tulee todeta neuvottelun osallistujien, tunnustamislauseman tai hyväksymisen antajan sekä kuultavan henkilöllisyys henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla, luotettavalla tavalla.

Säännöksen perusteluiden (HE 132/2021 vp, s. 62) mukaan henkilöllisyystodistuksella tarkoitetaan poliisin myöntämiä henkilöllisyyttä osoittavia asiakirjoja. Henkilöllisyyttä osoittavat asiakirjat on määritelty passeista ja henkilökorteista annetun valtioneuvoston asetuksen (1167/2016) 1 §:ssä. Näitä ovat passilain (671/2006) 3, 3 a–3 c ja 4 §:ssä tarkoitettu voimassa oleva passi, henkilökorttilain (663/2016) 1 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu voimassa oleva henkilökortti sekä ulkomaalaislain (301/2004) 134 §:ssä tarkoitettu muukalaispassi ja 135 §:ssä tarkoitettu pakolaisen matkustusasiakirja.

Oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 13 a §:n mukaan tutkittavan on ennen näytteen antamista todistettava henkilöllisyytensä näytteen ottajalle tai näytteenoton valvojalle henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla, luotettavalla tavalla. Säännöksen perusteluiden (HE 33/2023 vp) mukaan tarkoituksena on yhdenmukaistaa henkilöllisyyden todistamista koskevat käytännöt vanhemmuusasioissa.

Poliisin myöntämään henkilöllisyystodistukseen verrattavissa olevia hyväksyttäviä asiakirjoja ei ole vanhemmuuslaissa, oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetussa laissa tai niiden perusteluissa lueteltu. Nämä luetellaan nyt ehdotetussa säännöksessä. Poliisin myöntämien henkilöllisyystodistusten lisäksi näihin verrattavana luotettavana asiakirjanäyttönä henkilöllisyydestä tulee säännöksen mukaan hyväksyä myös muun kuin Suomen valtion viranomaisen myöntämä voimassa oleva passi. Hyväksyttävänä asiakirjanäyttönä pidetään Suomen valtion viranomaisen myöntämää ulkomaalaislain 134:ssä ja 135:ssä tarkoitettua voimassa olevaa muukalaispassia tai pakolaisen matkustusasiakirjaa riippumatta siitä, onko kyseiseen asiakirjaan tehty ulkomaalaislain 136 §:n 3 momentissa tarkoitettu merkintä siitä, että ulkomaalaisen henkilöllisyyttä ei ole pystytty varmistamaan. Henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävänä asiakirjana pidetään myös Euroopan talousalueen jäsenvaltion, San Mariron tai Sveitsin asianomaisen viranomaisen myöntämää voimassa olevaa henkilökorttia sekä valtion viranomaisen 1 päivänä lokakuuta 1990 jälkeen myöntämää voimassa olevaa ajokorttia. Soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu ennen vuoden 1990 syyskuun loppua myönnettyt suomalaiset paperiset ajokortit. Aikarajaus vastaa voimassa olevia asetuksia.

Asetuksen valmistelun yhteydessä on pohdittu ajokortista luopumista henkilöllisyystodistukseen verrattavissa olevana hyväksyttävänä asiakirjana. Tämä vastaisi vahvasta sähköisestä tunnustamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista annetun lain (617/2009) 17 §:n 2 momentin mukaista sääntelyä. Digi- ja väestötietovirastolta ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta saatujen tietojen mukaan ajokortti on kuitenkin edelleen selkeästi käytetyin henkilöllisyyttä osoittava asiakirja vanhemmuusasioissa. Jos ajokorttia ei enää hyväksyttäisi osoittamaan henkilöllisyyttä vanhemmuusasioissa, lisäksi tämä todennäköisesti lastenvalvojalle osoitettujen selvityspyyntöjen sekä lastenvalvojen tilaamien isyystutkimusten määrän kasvua myös niin sanotuissa muutoin selkeissä vanhemmuuden tunnustamistilanteissa. Tämä viivästyttäisi huomattavasti vanhemmuuden vahvistamista nykyisestä. Lapsen edun mukaisena voidaan pitää sitä, että lapselle saadaan vahvistettua toinen vanhempi mahdollisimman pian lapsen syntymän jälkeen. Tästä syystä on edelleen tarpeen säilyttää ajokortti keinona todistaa henkilöllisyytensä vanhemmuus- ja elatusasioissa. On lisäksi huomattava, että ajokortti hyväksytään edelleen osoittamaan henkilön henkilöllisyyttä esimerkiksi asioitaessa Kansaneläkelaitoksen toimipisteessä tai äänestettäessä.

Säännöksen on tarkoitettu kattavan hyväksyttävät asiakirjat sekä kotimaisissa että kansainvälisissä tilanteissa.

Jos henkilöllisyyttä ei voida luotettavasti todeta tässä säännöksessä esitetyllä tavalla, on huomattava, että vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentin mukaan vanhemmuus on mahdollista vahvistaa siitä huolimatta, että tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset. Vanhemmuus on säännöksen mukaan mahdollista vahvistaa tuolloin kuitenkin vain, jos lisäselvitystä henkilöllisyydestä tai perhesiteistä ei kohtuudella ole saatavissa ja vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimustutkimus lapsen syntymän jälkeen osoittavat vanhemmuuden.

7 Voimaantulo

Asetukset on tarkoitettu tulemaan voimaan samanaikaisesti vanhemmuuslain ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain muutosten kanssa 1.1.2025.

8 Esitys

Esitetään, että valtioneuvosto antaa asetuksen oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista sekä asetuksen lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa.